

**Şinasi'nin Düzyazılarında Devrin Eğitim ve Kültür
Anlayışına Bir Bakış**

A Study of the Idea of Education and Culture in Şinasi's Prose Works

Dilek YALÇIN ÇELİK*

“Din ve devlet ve vatan ve milletim yolunda kendimi feda etmeyi isterim.”

ŞİNASI

Öz

Eğitim tarihi ile ilgili yazılmış kitapların ve makalelerin büyük çoğunluğunda Tanzimat dönemi eğitim sistemi anlatılırken araştırmacıların birinci elden kaynaklara yönelmiş oldukları görülür. Oysa eğitim konusunda doğrudan konu ile ilgisi olmayan kişilerin yazmış oldukları yazılarda, eğitim konularında dolaylı yoldan bilgiler bulmak mümkündür. Disiplinlerarası çalışmaların yararı burada ortaya çıkmaktadır. Tanzimat döneminin önemli bir yazarı ve aydın kişisi olan Şinasi, 19. yüzyılda ortaya çıkan modernleşme çabalarının odağında yer almış yeni aydın tipinin bir örneğidir. Eğitim konusunda kendisinin doğrudan yazdığı bir yazı bulunmamaktadır. Ancak, memuriyeti sırasında Meclis-i Maarif'te görev yapan Şinasi'nin eserlerinde devrin eğitim sistemine dolaylı yoldan göndermeler yapılmıştır. Tanzimat devrinin ilk özel gazeteleri olan ve Şinasi tarafından çıkartılan *Tercüman-ı Ahval* ve *Tasvir-i Efkar* gazetelerinde yazdığı makalelerde Şinasi, 19. yüzyılda, İstanbul'da yaşanan çok yönlü değişimi ayrıntılı olarak ele alır. Dolayısıyla pek çok konu arasında eğitim konuları da birer haber yazısı olarak halka iletilir. Bu anlamda Şinasi'nin gazete yazıları araştırma için anlamlı ve değerlidir.

Şinasi (1826-1871) Türkiye'de 19. yüzyılın modernizm hareketleri içerisinde yeni aydın tipinin bir örneğidir. O 1859 yılından sonra Türk edebiyatında ilk örneklerini gördüğümüz kimi kitaplar kaleme almıştır. Örneğin Türk edebiyatındaki tek perdelik ilk komedi oyunu *Şair Evlenmesi*, Fransız edebiyatından yapılmış ilk tercüme şiirlerini topladığı *Tercüme-i Manzume*, *Tercüman-ı Ahval* ve *Tasvir-i Efkar* isimlerini taşıyan ilk gazeteler ve ilk atasözleri kitabı *Durub-ı Emsal-ı Osmaniye* ... Şinasi tarafından kaleme alınmıştır. 1859 sonra kaleme alınan bu kitapların hiç birisi doğrudan eğitim konularını işlememektedir

* Doç. Dr., Hacettepe Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü,
sdilek@hacettepe.edu.tr

Tercüman-ı Ahval ve Tasvir-i Efkâr isimlerini taşıyan ilk gazeteler, Şinasi tarafından Tanzimat döneminde yayınlanmıştır. Bu gazeteler önemlidir çünkü Türk edebiyatının ilk örnekleri olması açısından değer taşır. Şinasi'nin *Tercüman-ı Ahval ve Tasvir-i Efkâr* gazetelerine yazdığı makaleler 19. yüzyıldaki değişimleri ve Türk modernizmini göstermesi açısından ayrıca önem taşımaktadır. Dolayısıyla Şinasi yazdığı makaleler ile bir yandan toplumsal olaylar hakkında bilgi verirken bir yandan da okuruna eğitim konuları hakkında önemli bilgiler sunmaktadır. Şinasi eğitim alanı ile doğrudan ilgilenmiş ve yeni tarz eğitim sistemi hakkında olumlu gelişmeleri izlemiştir. 19. yüzyılda başarılı Osmanlı aydınları Mahalle Mektebi ve Medreseler gibi klâsik eğitim kurumlarında yetişmekte idiler. Şinasi yazılarında Tanzimat döneminde açılmış yeni eğitim kurumlarını ve onların özelliklerini anlatmış ve okurunu bu konuda bilgilendirmiştir. Bu konuda birkaç örnek verilebilir: Örneğin 1864 tarihinde kimi Osmanlı aydınları tarafından kurulan Cemiyet-i Tedrisiye-i İslâmiye modern bir eğitim kurumudur. Fakir Müslüman çocuklar bu kurumda herhangi bir ücret ödemedi eğitim alabilmektedirler. Diğer bir örnek ise Darülfünûn'dur. Darülfünûn Osmanlı İmparatorluğu'nda kurulan ilk üniversitedir. Burada 1863 yılında özellikle fen bilimleri alanında halka açık dersler verilmiştir. Birçok insan bu derslere devam etmiş dikkatle dinlemiştir.

Anahtar Sözcükler: 19. Yüzyıl, Tanzimat, Şinasi, eğitim, *Tercüman-ı Ahval, Tasvir-i Efkâr, Telemak*, Darülfünûn, Cemiyet-i Tedrisiye-i İslâmiye, disiplinlerarası çalışmalar.

Abstract

In dealing with educational history, especially with the Tanzimat period, researchers often refer to the first-hand sources. However, it is possible to reach indirect information about education in the publications of those writers who are not educators. Advantages of the interdisciplinary studies appear at this point. Şinasi who is one of the most significant authors and intellectuals of the Tanzimat period is an example of the new type of intellectual who is at the centre of the modernization attempts that took place in the 19th century. Şinasi did not publish any article or book that was directly about education. However, during his official service he was appointed to Meclis-i Maarif (Educational Commission), and in his works there are indirect references to the educational system of the period. He published the first two private newspapers of the Tanzimat period, namely *Tercüman-ı Ahval* and *Tasvir-i Efkâr* and wrote many articles in these newspapers. He dealt with multi-dimensional changes experienced in Istanbul during the 19th century in detail. Therefore, among other subjects his views on education are conveyed to the public through his newspaper articles. In this sense, Şinasi's articles are significant and worth examining.

Şinasi (1826-1871) is an example of the new type of intellectual who participated in the modernization attempts of the 19th century. After 1859, he published several books that are the first examples of their kind in Turkish literature. For instance, the first one act comedy *Şair Evlenmesi*, the book with his first translations of poems from French literature *Tercüme-i Manzume*, the first private newspapers *Tercüman-ı Ahval* and *Tasvir-i Efkâr* and the first book of proverbs *Durub-ı Emsal-ı Osmaniye* are all published by Şinasi. None of these publications written after 1859 are directly concerned with education.

Tercüman-ı Ahval and *Tasvir-i Efkâr* are the first private newspapers published by Şinasi during the Tanzimat period. These newspapers are significant in that they are the first

examples of their genre in Turkish literature. Furthermore, his articles published in these newspapers are also significant in that, these articles indicate the changes experienced in the 19th century and the Turkish modernization. Therefore, Şinasi both informs us about social events of his day and provides his readers with significant views about educational topics. Şinasi was directly concerned with education and he observed the positive developments in the new educational system. During the 19th century, successful Ottoman intellectuals were educated at the traditional education institutions such as Mahalle Mektebi and Medrese. Şinasi in his writings gives information about newly opened educational institutions in the Tanzimat period and about their qualities to his readers. Few examples of these modern educational institutions can be given at this point: Cemiyet-i Tedrisiye-i İslâmiye that was founded by some Ottoman intellectuals in 1864 is a modern educational institution. Children from low-income families were educated there without any fee. The other example is Darülfünun. Darülfünun is the first university founded in the Ottoman Empire. In 1863, there were courses open to the public, particularly on science. Many people attended and carefully listened to these lectures.

Key Words: 19th century, the Tanzimat period, Şinasi, education, *Tercüman-ı Ahval*, *Tasvir-i Efkâr*, *Télemaque*, Darülfünun, Cemiyet-i Tedrisiye-i İslâmiye, interdisciplinary studies.

Giriş

Türk tarihinde, “Batılılaşma” adı altında başlayan “modernleşme çabaları”, her ne kadar Lâle Devri’ne değin geri götürülebilirse de asıl aydınlanma çağı çok daha sonraki bir dönemde gerçekleşecektir. Bir devlet politikası hâlinde yapılan sistemli çalışmalar, 19. yüzyılda Tanzimat dönemi ile başlamaktadır (Lewis 1998). Tanzimat’ın ilânıyla başlayan süreç içerisinde, toplumsal hayatın hemen her alanında, sosyal, siyasal, kültürel arenada, eğitim kurumlarında¹, askerî sahada ve ekonomik gelişmelerde ... yeni düzenlemeler yapılmıştır. Çünkü “insana, bilime ve teknik ilerlemelere” duyulan inanç, akılcılık ve çağdaş medeniyeti yakalama isteği Tanzimat dönemini imleyen değerler arasındadır (Emiroğlu 2002; Faroqhi 2002).

İşte bu dönem söz konusu olduğunda, Batı kültürünü tanıyan ve entelektüel bir kişiliği olan Şinasi (1826-1871)², Türk modernleşmesinin odağında yer almasından

¹ Modern eğitim veren kurumlar Tanzimat döneminde açılmaya başlamıştır. 1846 tarihinde Meclis-i Maarif-i Umûmiyye kurulur. Bu meclis 1847 yılında bakanlığa dönüşerek Maarif-i Umûmiyye Nezareti haline getirilir. Aynı yıl yeni okullara öğretmen yetiştirmek amacıyla Dârümuallimin ve modern bilgilere sahip idareciler yetiştirmek amacıyla da Mekteb-i Mülkiye açılır. Encümen-i Dâniş (1851), bir yüksek öğretim kurumu olarak ortaöğretim ve üniversitelerde okutulacak derslere kitap hazırlamak amacıyla kurulmuştur. (Akyüz, 1982, s. 6)

² Şinasi hakkında bakılabilir: Akıncı 1966; Akün 1961; Akyüz, 1982; Ebüzziya 1997; Enginün, 2006, s. 44-53; Kaplan, Enginün ve Emil, 1974, s. 490-602; Önberk 2007; Parlatır, 2004, s. 67-77; Tanpınar, 1982, s. 183-213.

dolayı özellikle adı anılması gereken bir aydındır. O, Tanzimat döneminde ortaya çıkan yeni bir insan tipini sembolize etmektedir (Kaplan, 1985, s. 168). 19. yüzyılın sosyal bilimler ve kültür bilimleri içerisinde, dönemine ve sonrasına, yaptıklarıyla, yazdıklarıyla, yetiştirdiği ve destek verdiği kişilerle mutlaka etki etmiştir.

Şinasi, 1849 yılında bilgisini arttırması için maliye öğrenimi görmek üzere, devlet tarafından Paris'e gönderilir. Burada Batının bilimini³ ve bilimsel düşünce yollarını öğrenir. Dil ve edebiyat konularıyla yakından ilgilendiğine dair çok açık ve net olmasa da bilgiler bulunmaktadır. 1854 yılında yurda döndüğünde Tophane Kalemî'ndeki eski görevine yeniden başlar. Kısa zamanda Meclis-i Maarif üyeliğine atanır. 1863 yılında devlet işlerini eleştirmesi ve Sultan Abdülaziz'e muhalif olması nedeniyle Meclis-i Maarif'teki görevine son verilir. Sonraki yaşamında bir daha devlet görevinde bulunmaz.

Şinasi için, Paris'e dil ve maliye öğrenmeye gitmiştir ama oradan gönüllü bir eğitmen olarak dönmüştür diyebiliriz. Çünkü Şinasi yaşamı boyunca eğitim ve eğitim ile ilgili konulara yabancı kalmaz. Kendisi sonraki yaşamında memur olarak görev yapamasa da yazılarında halkı uyararak eğitim ve kültür konularına değinmeye, dolaylı yönden devrin kültür politikasını yönlendirmeye devam eder.

Şinasi'nin ana konu olarak doğrudan eğitim konularını işleyen herhangi bir kitabı ya da makalesi bulunmamaktadır. Çünkü o bir öğretim üyesi veya profesyonel bir eğitmen olmaktan ziyade bir yazardır, şairdir. Ancak şiirlerinde yer alan kimi temalar, gazetelerde yazdığı yazılar onun kültür ve eğitim konularındaki eğilimi hakkında bilgi verecek derecede malzemeyi bize sunmaktadır.

İlk çalışması *Tercüme-i Manzume*'dir (1859). Bu kitap, Türk edebiyatındaki Batı dillerinden yapılmış ilk tercüme şiirleri⁴ içeren bir eser olması açısından önemlidir. Kitabın ilginç olan yanı şiirlerin tercüme ile birlikte asıllarına yer verilmiş olmasından kaynaklanmaktadır. Henüz okullarda yaygın bir şekilde Fransızca eğitimin yapılmadığı bir dönemde, Şinasi gençlere dil öğretimi konusunda örnek olmakta, sanki onları Batılı bir yabancı dil öğrenmeye teşvik etmektedir. Tercüme için seçilen metinler ve şairlerin de Şinasi tarafından özel bir seçmeye tabii tutulduğunu burada söyleyebiliriz. La Fontaine'in fabllarından yapılan tercüme için (*Tenasüh, Karakuş Yavrusu ile Karga Hikâyesi, Eşek ile Tilki Hikâyesi, Arı ile Sivrisinek*)⁵ açıkça eğitim

³ Şinasi'nin Paris'teki çevresi içerisinde dönemin ünlü bilim adamları bulunmaktadır. Ernest Renan (Kitapları arasında *Bilimin Geleceği, Analiz* gibi pozitif bilimleri ile ilgili çalışmalar bulunmaktadır) ve Litre (dilbilim ve sözlük bilim üzerine çalışmaları bulunmaktadır) bunlardan bir kaçıdır.

⁴ Kitapta, Lafontaine, Racine, Fénelon, Gilbert ve Lamartine'in şiirlerinden seçilmiş metinlerin tercümesi bulunmaktadır.

⁵ Kaplan'ın (1985, s. 167-176), bu hikâyeler ile Şinasi'yi devrin sistemini eleştirdiğine dair görüşleri de bulunmaktadır. Bu konu ayrıca değerlendirilebilir.

amaçlıdır denilebilir. Gerçekten fabllar Şinasi tarafından yazılış amacı her ne olursa olsun devrinde sevilerek okunmuş ve kendinden sonraki nesli etkilemiştir.

1860 yılında yazdığı *Şair Evlenmesi* Batı tiyatrosu tarzında kaleme alınmış modern Türk edebiyatının ilk örneklerindedir. *Tasvir-i Efkar* gazetesinde tefrika edildikten bir yıl sonra kitap olarak yayınlanırsa da sahnelenmesi zaman alacaktır.

Şinasi telif olarak yazdığı şiirlerini *Müntehabât-ı Eş'ârım* (1862) adıyla yayınlamıştır. Kitap seçme şiirler başlığını taşımaktadır. İnci Enginün (2006, s. 462), kitabın başlığı ile Şinasi'nin kişiliği hakkında, sanatçının tutumunu netleştirmek adına güzel bir yorum yapmaktadır. “Benim görüşüme göre, Şinasi bu adı verirken aslında başka şairlere, yazarlara da bir yol göstermek istemiştir. Bu adlandırma, onun bütün eserlerine ve davranışlarına sinmiş olan seçme ve ölçü kavramıyla yakından ilgilidir.”

Gerçekten de, Şinasi'nin şiirlerini genel olarak değerlendirdiğimiz zaman onun yenilikçi tavrı duyumsanmakla birlikte, estetik yanın güçlü olmadığı dikkati çekmektedir. Şinasi'nin yenilikçi tavrı, dünya görüşü sistematik bir bütün oluşturmaktadır. *Tasvir-i Efkar*'da Amasyalı Hoca Abdülkerim Efendi'nin *Mizan-ül Adl Fi'l-Mantık ve Haşiye* isimli kitabı üzerine yazdığı makalesinde şu mısralar yer alır:

“Dilin iradesini başta akl eder tedbir
Ki terceman-ı lisandır anı eden takrir
O tercemana bedeldir kalem gehi elde
Eder tasavvurunu cism-i nâtkın tasvir”

Daha sonra bu mısralar *Müntehabât-ı Eş'ârım*'da, *Münacat* adlı şiirde yeniden yer bulur. “Akıl ve dil”, “kalem ve kılıç” imgeleri ısrarla bu şiirde vurgulanır. Mustafa Reşit Paşa için yazdığı kasidelerinde “ehl-i ceahl elinde esir olmaktan” kurtulması için Mustafa Reşit Paşa'nın sadrazam olmasını istemektedir. Çünkü eğitim, cehaletin ve taasubun ortadan kalkmasına yardımcı olacaktır. Medenî milletler eğitim yoluyla zihinlerini çalıştırmanın yolunu bulmuş olanlardır.

Şinasi'nin *Durub-i Emsal-i Osmaniyye* (1863) adını verdiği ve atasözlerini derlediği bir kitabı daha bulunmaktadır. Kitap, alanında ilk ve tektir. Şinasi tüm bu eserleri dışında sözlük bilim çalışmalarına başlamış ve Türkçe ilk sözlüğü tamamlayamadan vefat etmiştir.

Yukarıda sıraladığımız bu eserler bir yana, Şinasi'nin gazeteciliği konumuz açısından önem taşımaktadır. Çünkü 19. yüzyılın ikinci yarısında, Osmanlı düşünce hayatının gelişimini bize en iyi yansıtan ürünler, o dönemde yayınlanmaya başlayan gazetelerdir. Tanzimat devrinde yayınlanan bu gazeteler, devrin düşünce yapısını, modernleşme yolunda izlenen stratejileri, sanat kültür ve halk arasındaki bağı yansıtan birer ayna durumundadırlar. Öyle ki, günümüz magazin ağırlıklı gazeteciliğini tanıyan bir nesil için o devrin gazetesinin fonksiyonel yapısını anlamak zor olacaktır. Tanzimat

döneminde yayınlanmış gazetelerdeki yazılar tarandığı ve değerlendirildiği zaman, dönemin toplumsal yapısı, kültür değişimleri, eğitim konuları, şehirleşme ve mimari düzenlemeleri, dış siyaset ve siyasi konular hakkındaki yazılar, ekonomik gelişmeler gibi pek çok alanda verilen haberler devrin bir aydının elinden çıktığı anlaşılır. Bu demektir ki, gazete aynı zamanda aydın zümre ve halk arasında öğretmen öğrenci ilişkileri bağlamında bir okul görevi üstlenmektedir. Dolayısıyla gazetede o gün ele alınan konu her ne ise okura dolaylı yoldan bilgiler seviyeli bir dil ve düşünsel perspektifin ardından sunulmaktadır. O nedenle bu makalede, Şinasi'nin gazete yazıları yeniden gözden geçirilmiş, derlenerek bir sınırlama yapılmış, ardından Tanzimat döneminin eğitim konularında yapılan yenilikler konusunda elde edilen bilgiler sınıflandırılarak aşağıya sıralanmıştır.

Şinasi'den önce de Osmanlı kültür hayatında gazeteler yayınlanmaktadır. Azınlıkların kendi dillerinde çıkarttıkları gazeteler bir yana bırakılırsa, II. Mahmut döneminde, *Takvim-i Vekayi* (1831) adıyla yayınlanan gazete, Türkçe yayınlanmış ilk gazetedir. Devlet ile ilgili her türlü konunun yer aldığı bir resmi gazetedir. Ardından yarı resmi *Ceride-i Havadis* (1840) ve meslekî bir gazete olan *Vakaayi'-i Tıbbiye* (1850) yayınlanır. Türk gazetecilik tarihindeki bu devre başlangıç dönemini oluşturur. Sözüünü ettiğimiz bu gazetelerin tümü devlet tekelinde ve onun girişimleri sonucunda yayınlanabilmiştir. İkinci devre fikir gazeteciliği ve siyasî gazetelerin yayınlandığı dönemdir. Bu dönemde eski gazeteler çıkmakla birlikte, Şinasi, Namık Kemal ve Ebüzziya Tevfik düşüncelerini açıklarlar, sosyal ve siyasî konuları tartışır (Enginün, 2006, s. 33). İşte sermayesi, idaresi, yazar kadrosu, matbaası ile şahsa ait ilk özel Türk gazetesi olan *Tercüman-ı Ahval* (1860), Âgâh Efendi ve Şinasi'nin girişimleri sonucu bu devrede ortaya çıkmıştır.

Tercüman-ı Ahval'in başlığının hemen altında şu bilgi bulunmaktadır: “*İşbu gazete ahval-i dahiliye ve hâriciyeden müntehab bâzı havadisi ve maarif ve sanayi-i mütenevvia ile ticaret ve sair mevadd-ı nâfiyaya müteallik mebâhisi şâmil olduğu halde, şimdilik haftada bir kere Pazar günleri çıkar.*” (Şinasi, 1960, V). Gazete başlığında, iç ve dış haberleri yazacağı gibi, *eğitim*, ticaret ve sanayi konularında da bazı yararlı bilgileri vermekle yükümlü olduğunu beyan etmektedir. Eğitim özellikle gazete başlığında yer alan ana maddelerden birisidir.

Tercüman-ı Ahval, düzenleniş biçimi ve yazarlarının tavrıyla, kültür hayatımızda önemli bir başlangıç olarak dikkati çeker. Bu gazetenin konumuz açısından değer taşıyan bir tarafı da, Şinasi'nin gazetesinde tefrikalara yer vermesidir. Tefrikalar gazete bünyesinde ama bir anlamda ondan bağımsız birimler olarak dikkati çeker. Yazar, eğitim ve bilimsel konulardaki yazıları bu tefrika bölümlerinde ele alır, konuları bir eğitimci gibi işler. Şinasi, *Tefrika İstilahının Mâna ve İzahı* başlıklı yazısında tefrika konusunu ayrıca değerlendirir. Buna göre Avrupa gazetelerinde gazetenin alt tarafında “Mebâhisi Edebiye” için ayrılmış, Fransızların “feuilleton” adını verdikleri bir bölüm

bulunmaktadır. Bu bölümde önemli yazılar yer alır. Meraklıları, gerektiği zaman bu bölümü keserek saklayabilirler. O nedenle Şinasi de, gazetesinin ilk sayfasında alt kısmı tefrika olarak ayırmıştır. Bu tavır, Şinasi'nin eğitim ve kültür konularındaki titizliğini gösterdiği gibi bilimsel ve kültürel araştırmalarda bilgiye ulaşma, onu dosyalama, arşiv çalışmaları için de yol gösterici bir tavır olduğunu bize kanıtlamaktadır.

Tercüman-ı Ahval'in 21. sayısından sonra Şinasi buradan ayrılır. Bu kez tek başına *Tasvir-i Efkâr* (1862) adıyla bir gazete çıkartmaya başlar. *Tasvir-i Efkâr* o devirde çıkan gazeteler ile karşılaştırılınca, yalnızca içerik açısından değil, zevkle düzenleniş biçimi bakımından da onlardan ayrılmaktadır (Tansel, 1960, IX). Bu gazete için de tıpkı *Tercüman-ı Ahval*'de olduğu gibi eğitim konularına yer verileceği ısrarla vurgulanmaktadır. *Tasvir-i Efkâr*'ın başlığının altında, “*Havadis ve Maarife Dair Osmanlı Gazetesi*” (haber verme ve eğitim konularını işleyen Osmanlı gazetesi) olduğu açıkça vurgulanır. Yukarıdaki açıklamanın altında ayrıca ikinci olarak şu açıklama yer alır: “*Tasvir-i Efkâr gazetesi iki kısımdan ibaret olup, kısm-ı evveli al’el-umum ahval-i dâhiliye ve hariciyeye müteallik müntehâbât-ı havadisın ilânına münhasirdir. Kısm-ı sanîsi ise maarifçe bazı tefârik-i âsârın neşrine vakf ve tefrik olunan Tefrika tarafıdır ki icabına göre mufassal veya muhtasar olmak mültezemdır*”. Bu demektir ki, iki kısma ayrılmış gazetenin birinci bölümünde iç ve dış dünyaya ait genel haberler yer alacaktır. İkinci bölümünde yer alan “Tefrika” kısmında ise, eğitim açısından önemli bulunan kimi eserler parça parça yayınlanacaktır.

Şinasi'nin gerek gazete yazılarında gerekse diğer eserlerinde var olan ana nokta şudur: “Medeniyet-i asrîye” (ileri bir medeniyet seviyesine) ulaşabilmenin yolu “ıslâh-ı efkâr” (düşünme yollarını geliştirme) ve bilgidir. Bunun için asıl olan şey cehaleti önleme ve eğitim almaktır. Cehalet, kişinin modern dünyaya ulaşmasına engel olmaktadır. Dolayısıyla Şinasi'nin yazılarında bilgi ve medeniyet kavramları arasında yakın bir bağ bulunmaktadır. Bu nedenle gazetelerinde mutlaka “maarif” (eğitim) kelimesi vurgulanmaktadır.

Yazarın gazetelerinde izlediği tutumu devir içinde genel bir tavır oluşturmuştur diyebiliriz. Öyle ki, Türkiye'deki ilk özel matbaalardan birisi olan *Tasvir-i Efkâr* matbaası da bir okul niteliğindedir. Matbaaya gelen, tartışmalara katılan, yazı yazan ve sonradan ünlenecek kişilerin çoğu Şinasi'nin gazetesinden yetişmiştir. Başlangıçta Yusuf Kâmil Paşa, Meclis-i Maarif âzâsı Suphi Paşa ve Ahmet Vefik Paşa, Şinasi'ye gazetesine yazılarıyla destek vermişlerdir. Devrin sadrazamları ve önemli kişilerinden yardım alan Şinasi daha sonra gençleri yetiştirmiştir. Namık Kemal, Ebüzziya Tefvik vd. Bu gençlerin de eğitim konularındaki tutumu Şinasi ile paralellikler taşımaktadır.

Ayrıca matbaada önemli kimi kitapların da basımının yapıldığını biliyoruz:

“*Gazetesini adeta bir okul haline getiren Şinasi, eski metinlerden de örnekleri (Kâtip Çelebi, Vefik Paşa'nın “Şecere-i Türki”siyle, Buffon'dan “Tarih-i Tabii”*

(Behçet Molla çevirisi), Salih Efendi'nin "Tarih-i Tabî", "Hikmet-i Tarih", Vefik Paşa ve Vattel(1714-1767)'in "Hukuk-ı Nas" adlı yazılarını) burada yayımlar.

Fransız klasikleri ve romantik yazarlardan yaptığı devrin şartlarına hitap eden çevirileri ile o; akıl, demokrasi, hürriyet kavramlarına bağlılığını devam ettirir." (Enginün, 2006, s. 53).

Şinasi'nin *Tercüman-ı Ahval* ve *Tasvir-i Efkâr* gazetelerindeki yazılar tarandığında haber yazıları ve makaleler aracılığıyla dönemin değerlerine ait birçok bilgiyi okurlarına aktardığına tanık oluruz. Eğitim konusu ile kendimizi sınırlandırdığımızda ise, yazılarda eğitim kurumları, bilim adamları ve öğretim üyeleri, o devirde yayınlanan kitaplar hakkında... bilgiler bulmak mümkündür. Bu bilgileri sıralayacak olursak:

Şinasi'nin gazete yazılarında eğitim kurumları ile ilgili haberler yer alır. 19. yüzyılın ilk yıllarında eğitim konusunda reformlar taslak olarak hazırlanmış, geleneksel eğitim anlayışının dışında modern anlamda eğitim çalışmalarına başlanmıştır. Bununla birlikte kurumların işlevsel hale gelebilmesi için kimi alt yapı çalışmalarına, plân ve programa, eğitim kadrolarının oluşturulmasına ve zamana ihtiyaç vardır. Henüz Batılı okul ve kurumların açılmadığı⁶ ve yaygın eğitime geçilmediği o ilk dönemlerde çeşitli kurum ve kuruluşlar modern eğitimdeki bu açığı kapatmayı hedeflemiştir.

Tanzimat döneminde cemiyetler aracılığıyla eğitime hizmet vermek 1850'li yıllardan sonra yaygınlık kazanır. Bu tarz eğitim kurumlarının ilki Beşiktaş Cemiyet-i İlmiyesi'dir (İhsanoğlu 1987). Bu kurum, sadece yüksek rütbeli entelektüel çevrede fen bilgisi, matematik, astronomi ve felsefe alanlarında dersler vermeye başlamıştır. Cemiyet, 1815-1826 yılları arasında düzenli ve etkili biçimde faaliyetlerini sürdürmüş, Batı tarzı bilim ve düşünce biçiminin oluşup yerleşmesinde önemli bir misyon üstlenmiştir. Arkasından 1851 yılında kurulan Encümen-i Dâniş gelmektedir. Eğitim hizmeti veren diğer cemiyetleri şöyle sıralayabiliriz: Cemiyet-i Tıbbiye-i Şâhane (1856), Cemiyet-i İlmiye-i Osmaniye (1861), Cemiyet-i Kitabet (1862), Cemiyet-i Tedrisiye-i İslâmiye (1864), Cemiyet-i Tıbbiye-i Osmaniye (1865), Cemiyet-i Eczacıyan der Âsitane-i Âliye (1865) ve Tercüme Cemiyeti (1880) (Sakaoğlu, 2003, s. 86).

Bununla birlikte bilime karşı asıl ilgi ve eğitim konularındaki sistemli çalışmalar 19. yüzyılın ikinci yarısında görülmeye başlanır. Örgün eğitimde ilk-orta-yüksek şeklinde bir düzenlemeye gidilerek genel bir eğitim kanunu oluşturulmuştur. Medreselere dokunulmadan yeni okullar açılmış, meslek okulları ve kızlar için ilköğretim sonrası eğitime olanak veren kurumlar açılmıştır (Akyüz, 1989, s. 177-179).

⁶ İlk olarak açılan okullar arasında şunlar bulunmaktadır: Mühendishane-i Bahri-i Hümayûn (1773), Mühendishane-i Berr-i Hümayûn (1793), Tıphane-i Âmire ve Cerrahhane-i Mamure (1827), Mekteb-i Fünûn-ı Harbiye (1884), Muzıka-ı Hümayûn Mektebi (1834), Rüştiye Mektepleri (1839), Mekteb-i Maarif-i Adliye (1839), Mekteb-i Ulûm-ı Edebiye (1839) (Akyüz, 1989, s. 164-171).

İşte böylesi bir ortam içerisinde Şinasi *Tasvir-i Efkâr*'da yayınladığı bir makalesinde bir cemiyetten söz eder. Bu cemiyet, Cemiyet-i Tedrisiye-i İslâmiye'dir⁷. Gazete yazısında cemiyetin kuruluşunu (1864) anlatır ve bu cemiyette verilen dersleri haber yaparak halka duyurur. Cemiyet-i Tedrisiye-i İslâmiye'nin kuruluş amacı şudur: Cemiyette, okuma olanağı elde edemeyen Müslüman çocuklarına ve yetişkinlere okuma yazma, din kuralları ile herkesin bilmesi gereken gerekli bilgiler öğretilecektir (Sakaoğlu, 2003, s. 86). Bunun için Maarif Nezaret'inden bir bina isterler. Cemiyet üyelerinin⁸ bir kısmı orada gönüllü olarak çalışacak ve ders verecektir. Öğrencilere kitaplar ücret alınmadan dağıtılacaktır.

“*Cemiyetin taleb eylediği mektep ta'mire muhtaç olarak, keyfiyet Bâb-ı Âli'den cânib-i Evkaf'a havale kılınmış olduğundan, hitamında tedrise başlanılacak ve şakirdâna sabahları bir buçuk veya iki saat elifbâ ve Kelâm-ı kadim ve ilm-i hâl ve bazı Türkçe kitaplar ve hisap ve hendese ve coğrafya mukaddemâtı ve biraz tarih okutulacaktır.*” (Şinasi, 1960, s. 96).

Şinasi bu girişimi memnuniyetle karşılar. O nedenle verilecek dersleri ve ders saatlerini okuruna duyurur. Gerçekten de cemiyet sonradan öylesine dikkat çekici bir örnek olur ki, Darüşşafaka Lisesi bu örnek ve girişimler sonucu açılmıştır. Yukarıda sıraladığımız eğitim veren pek çok cemiyet arasından Şinasi'nin Cemiyet-i Tedrisiye-i İslâmiye'den söz etmesi onun gelecek konusundaki dikkati ve öngörüsünü açıkça bize göstermektedir.

⁷ Darüşşafaka'nın temelinde, Osmanlı döneminde Müslümanların kurduğu ilk eğitim-öğretim derneği olan “Cemiyet-i Tedrisiye-i İslamiye” yatar. Bu kuruluşun başlıca hedefi Osmanlı toplumunda İslam unsurunun modern yaşamın gerektirdiği bilgilerle donatılarak gelişmesidir. Dâire-i Askeriye rûznâmçecisi Yusuf Ziya Bey'in (sonradan Paşa – Maliye Nazırı, Yusuf Ziya Paş), Ahmet Muhtar Bey (sonradan Paşa – Sadrazam, Gazi Ahmet Muhtar Paşa), Vidinli Tevfik Bey (sonradan Paşa, Vidinli Tevfik Paşa), Sakızlı Es'at Bey (sonradan Paşa – Sadrâzam, Sakızlı Esat Paşa) ve Trabzonlu Ali Nâki Efendi (sonradan Trabzon mebusu, Şeyh-ül Mebusin) gibi kişilerle birlikte kuruluş başvurusunu yaptıkları Cemiyet-i Tedrisiye-i İslâmiye, Hicrî 21 Şevval 1280 - Rumî 18 Mart 1280 - Milâdî 30 Mart 1864 (kurumun resmî kabulüne göre 30 Mart 1863) tarihli Padişah fermanı ile onaylanır ve Cemiyet çalışmalarına başlar.

Cemiyetin gelişmesiyle birlikte daha büyük ölçekli bir okulun kurulması gündeme alınır. Seçenekler arasından Fransa'daki “Prytanée Militarie De La Fleshe” denemesi örnek alınarak, kız-erkek İslam yetimlerinin eğitim görecekları Darüşşafaka kurulur (1873). Darüşşafaka.18 Mart 2010 tarihinde <http://tr.wikipedia.org> adresinden erişildi.

⁸ Cemiyet-i Tedrisiye-i İslâmiye bir dönemin bütün önde gelen devlet adamlarının üye oldukları bir cemiyettir. Derneğin kurucuları arasında Yusuf Ziya, Ahmet Muhtar, Vidinli Tevfik Paşa vardır. Derneğin ilk açtığı okul, Bayezid'de Simkeşhane içindeki Valide Mektebi'dir. Burada Kapalıçarşı esnafının çırakları boş vakitlerinde okuma yazma öğrenmekteydiler (Sakaoğlu, 2003, s. 86).

1863 tarihinde *Tasvir-i Efkar* gazetesine haberi yazdığı bir makalede, Darülfünun'da⁹ Derviş Paşa'nın verdiği Fen Bilgisi dersleri yer almaktadır. Şinasi, Darülfünun'da kısmen de olsa yeniden derslerin başlamasını büyük bir mutlulukla karşılar.

Bilindiği gibi, Osmanlı İmparatorluğu'nda rüştiye (ortaokul) üstünde “tüm ilim ve fenleri kapsamak üzere yatılı ve gündüzlü” bir Darülfünun¹⁰ inşasına (üniversite) 1848'de karar verildi. Ertesi yıl açılan Darülfünun, kısa bir süre içinde öğrenci ve öğretmen yetersizliğinden kapandı. 1870 yılında Âli Paşa'nın sadrazamlığı ve Safvet Paşa'nın¹¹ Maarif Nezareti döneminde yeni Darülfünun açıldı. Rektörlüğe Hoca Tahsin Efendi, belli başlı profesörlüklere Cemaleddin Efgani ve Aristoklis Efendi tayin edildi. Bu okul da ertesi yıl Cemaleddin Afgani'nin bazı görüşlerinin doğurduğu şiddetli tepkiler yüzünden kapatıldı. Kalıcı olan üçüncü Darülfünun 1 Ağustos 1900'de, II. Abdülhamit'in fermanıyla açıldı. 1866'da kurulan Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane (Tıp Fakültesi) ve 1880'de kurulan Hukuk Mektebi (Hukuk Fakültesi) Darülfünun'a katıldı. Ek olarak Ulum-ı Riyaziye ve Tabiiye (Fen ve Matematik Bilimleri Fakültesi), Edebiyat Fakültesi ve İlahiyat Fakültesi kuruldu (<http://tr.wikipedia.org/>).

Şinasi'nin yazısı, 1870 yılında Âli Paşa'nın sadrazamlığı sırasında Darülfünun açılmadan hemen önceki dönemdeki gelişmeleri sunmaktadır. Öğretim üyesi ve öğrenci eksikliğinden kapanan okul, yeniden açılana ve düzenli dersler başlayana kadar, öğretim üyeleri halka açık dersler vermiştir.

“Darülfünûn'un ikinci defa olarak açılması beklenirken Fuad Paşa'nın girişimiyle Darülfünûn hocaları tarafından halka açık dersler verilmeye başlanmış; bu amaçla Ayasofya'daki Darülfünûn binası içindeki bazı odalar derslik haline getirilmiştir. İki yıl kadar sonra konferanslar Atikali Paşa Camii karşısındaki konağa nakledilmişse de bir müddet sonra konak yanınca dersler de sona ermiştir.” (Mermetlu, 2003, s. 254).

Şinasi'nin, Darülfünun derslerini sıkı takibe aldığı anlaşılmaktadır. Dersler nerede ve kim tarafından işlenecektir tek tek okura aktarılır. Burada ilk olarak Tabiat Bilgisi (Fen bilgisi) dersinin Derviş Paşa tarafından verilmeye başlanması (1863) önemlidir. Osmanlı eğitim ve öğretiminde fen bilimlerine ait tecrübelerin uygulamalı olarak verilmesi anlamlıdır. Halk bu teorik derslere büyük bir ilgi göstermiştir. Hatta sadrazam ve nazırlar da zaman zaman bu derslere devam etmişlerdir.

“Hikmet-i tabiiyye'nin ameliyatı gayet müfferih ve müfit olduğundan, nazariyatını tahsil için dahi hâhişi mucîb olduğu mezkûr dersin küşadından beri halkın kemal-i

⁹ Darülfünun'un açılışı ve orada verilen dersler hakkında Safvet Paşa ve Münif Efendi'nin de yazıları bulunmaktadır (Kaplan, Enginün ve Emil, 1974, s. 145-152).

¹⁰ Bu konuda bilgi alınabilir. Akyüz, 1989, s. 188-192; Sakaoğlu, 2003, s. 67-93.

¹¹ Safvet Paşa hakkında ayrıca bilgi alınabilir. Binbaşoğlu, 2009, s. 173-179.

izdiham ile istima' eylemeleri delâletiyle sâbit olur. Bu nazariyatın künhünü anlamak ise, mebadî-i ulûm-ı riyaziyata dair bir ders küşat olunacağı işitilmekle ayn-i isabet olacağı derkârdır. Bundan başka ileride yine Müşarileyh Hazretleri kimya fennini dahi ta'lim edeceği gibi, Meclis-i Tahkik Reisi saadetlû Salih Efendi Hazretleri Tarih-i Tabii'ye ve Münecimbaşı faziletlû Osman Sâib Efendi Hazretleri Ilm-i Hey'et'e ve ashab-ı maariften bir zat dahi Hikmet-i ameliyeye dair bir ders küşat edecekleri suret-i sahîhada mervûdir." (Şinasi, 1960, s. 48).

Buna göre fen bilgisi dersinin daha iyi anlaşılabilmesi için matematik ve kimya derslerinin de görülmesi bir zorunluluk olduğundan, bu dersleri de Derviş Paşa verecektir. Biyoloji derslerini Salih Efendi, Astronomi dersini Osman Saib Efendi ve Teorik bilgi derslerini de bilim camiasından birisi verecektir.

Şinasi gazetelerinde yazdığı yazılarında eğitim kurumları ve onların yerine geçecek cemiyetler hakkında bilgi verdiği gibi Tanzimat döneminin ünlü müderrislerinden (bilim adamlarından) de söz eder. Genellikle dolaylı bir anlatımdır bu. Bu kişiler, Şinasi'nin yazılarının doğrudan konusu olmazlar. Onlar için övgüler de yapılmaz. Sadece o devirde yayınlanmış önemli kitapları gazetesinde tanıtan Şinasi, dolayısıyla da bilim adamlarından söz eder. Kitap içerikleri hakkında bilgi verir.

Amasyalı Hoca Abdülkerim Efendi (ö: 1887), devrin önemli müderrislerindedir. Öğrenim için Avrupa'ya gitmiş, yabancı dil öğrenmiştir. İngiliz Kerim lakabıyla tanınmaktadır. Arapça ve Türkçe kaleme alınmış eserleri bulunmaktadır. Dil, din mantık ve felsefe alanında çalışmıştır (Tansel, 1960, s. 11). Onun yazdığı ve bilimsel bir çalışma olan, *Mizan-ül Adl Fi'l-Mantık ve Haşiye* isimli kitabı bu dönemde neşredilir. Arapça kaleme alınan bu kitap, aslında bir mantık kitabıdır ve dönemine kadar yayınlanmış ilk kitap olma özelliği taşımaktadır. Abdülkerim Efendi, kitabında önce tarihî bir bilgi verir. Mantık ilminin Yunanlılar'da başladığı, Müslümanların onlardan bu ilmi öğrendikleri ve ileri düzeye getirdiklerini dile getirir. Şinasi, insana ait akıl, konuşma ve düşünme bilimini, sistematize ederek öğretmesi bakımından, aynı zamanda da modern bilimin temelini oluşturacak olan bu kitabın gazetede tanıtılmasını uygun görür.

Yazdığı makalede önce akıl ve konuşma yetisi üzerinde felsefi bir değerlendirme yapar. Akıl, düşünce, bilgi ve konuşma insana ait yetilerdir. İnsanı diğer tüm canlılardan üstün kılar. Bu yetileri kullanamayan kişi ise âciz kalır. Osmanlı milletini yüceltecek olan bu yetileri, herkesin kazanması gerekmektedir. Abdülkerim Efendi'nin kitabı bunun için bir vesile olmuştur. *"İmdi lûtf-i tekellümü tefhim eden fenne belâgat ta'bir olunduğu gibi, hüsn-i teakkûluta'lim eyleyen ilme mantık itlak olunur ki ulûm-ı akliyeye*

¹² "Şimdi, konuşma lûtfunu anlatan fenne belâgat adı verildiği gibi düşünme güzelliğini öğreten ilme mantık denilir ki akla ait ilimlere giriştir." (Tansel, 1960, s. 13).

medhaldir."¹² (Şinasi, 1960, s. 13). Mantık, aklî ilimlerin başlangıcı olarak görülmektedir. Önceki yüzyıllarda Arap İslâm toplumları bir yandan ülkeler fethedip yeni yerleri egemenliği altına aldığı gibi bir yandan da Yunanlılardan akla bağlı bilimlerin hepsini öğrenmişlerdir. Sonra Batılı ülkelerin bazıları mantık bilimini geliştirip değiştirmişler ve ilerlemişlerdir. Şimdi ise bir Osmanlı bilim adamının bu konuyu ele alarak Arapça bir kitap yazmasını (Arapça yazdığı için bilgi ulaşılabilir bir hal almıştır) takdir edici bir davranış olarak görmüş ve halkı bilgilendirmiştir.

Şinasi daha sonra Abdülkerim Efendi'yi övgü dolu sözlerle tanıtır. Saygıdeğer bir bilim adamından söz edildiği için makalede kullanılan dil de farklıdır ve diğer makalelere göre daha ağır bir Osmanlıca kullanımı dikkati çeker. *Mizan-ül Adl* adlı kitap, Meclis-i Maarif tarafından verilen genel karar ile yayınlanabilir iznini almıştır. Kendisi de böylesi güzel bir eseri tanıtmaktan şeref duymaktadır:

"Böyle bir eser-i hüneri erbabına tebşir ve bu vesile-i celile ile Millet-i Islâmiyeyi Osmaniye'nin kemalât-ı insaniyece müsellemlen olan şanını bir kat daha i'lâ ve tevkîr için, kalemimizi min-gayr-i liyakat bu gûne maarif dellallığında kullanmağa cesaret eyledik." (Şinasi, 1960, s. 14).

Takvim-i Vekayi gazetesinin mütercimlerinden Mehmet Şeref Efendi *İlm-i Emval-i Maliye* adlı bir kitap yazar. Ekonomi ve politika üzerine yazılan bu kitap, aslında Mülkiye'de verilen ders notlarından oluşmaktadır. 370 sayfadan oluşan kitap forma forma basılmaktadır. Şinasi bu eserin yayınlanması üzerine insanların ekonomi bilmelerinin gerekliliği bir kez daha vurgular ve gazetesinde bir makale yazarak bu durumu açıklar. Ekonomi ve politika, kişi ve ülkelerin para akışı konusunda bilgi verdiği için (devrin malî işlerini anlamak ve yeni düzenlemeler yapmak amacıyla) herkesin bu alanı öğrenmesini gerekli hale getirmektedir.

"Bu fen, servet-i umumiyenin esbab-ı husul ve sarfından bahseder. Vesait-i ma'muriyet-i mülk ve devlet ve il-el-i zuhur-ı fakr-ü meskenet dahil-i daire-i tedkik olduğundan, isttlâ'ı herkes ve hususiyle me'murîne fevaidi mucib olduğu erbabının malûmudur." (Şinasi, 1960, s. 59-60).

Yazar bu alanın genel maliye ve para harcama ile ilgili olduğunu, o nedenle özellikle devlet memurlarının, zenginlik ve fakirliği meydana getiren nedenleri araştırmasını ve bu ilmi öğrenmesini zorunlu görür. Şinasi, para politikası ve servet kazanma konusunda yapılan bir çalışmanın iyi düşünülerek okunması ve bu konunun anlaşılmasını ısrarla vurgular. Çünkü artık mali konular kişisel tecrübelerle değil, bilimsel bir bakış açısıyla değerlendirilmelidir. Nasıl ki elektriğin gücü meydana çıkmadan telgrafın yararı anlaşılamazsa artık yeni gelişen ilim ve bilimlerin kanunları da bir nedene bağlı bulunduğundan öğrenilmek durumundadır. Maliye konusunda da ilim ve bilimin varlığıyla tasarlanan şeyler kolaylıkla iş sahasına çıkabilecektir.

Şinasi'nin makalelerinde son olarak bir edebî eserden söz edilir. Yusuf Kâmil Paşa, Fransız klâsiklerinden Fénelon'un yazmış olduğu *Telemak (Télemaque)*¹³ (1859, basımı 1862) adlı eserini tercüme eder. Bu kitap Türkçedeki ilk tercüme metin olması açısından önemlidir (Yalçın, 1998). Kitap okur kitlesi arasında beğeni kazanır ve ilk baskısı birkaç ay içerisinde tükenir. Kitabın ikinci basımı Tasvir-i Efkâr matbaasında yapılacaktır. Şinasi kitabın kendi matbaasında yeniden basılacak olması dolayısıyla bir yazı yazar. *Tasvir-i Efkâr* gazetesinde yayınlanan makalesinde önce yazarını sonra kitabı tanıtır.

Telemak Yunan mitolojisinden alınma bir hikâyeye dayanıyorsa da aslında ahlâkî, siyasî öğütler ve devlet yönetimi konusunda önemli veriler içermektedir (Gökâl Alpaslan, 2007, s. 3; Özgül 1996a; Özgül 1996b). Şinasi de yazısında, Batı mitolojisini konu alan bu kitabın bir aşk hikâyesi gibi başlamasına karşın felsefî bir nitelik taşıdığını vurgulamaktadır. Kitabı Yusuf Kâmil Paşa'nın tercüme etmesi de ayrıca anlamlıdır.

“Böyle şahâne bir fenne dair eser-i bihînin Türkçe tercemesi ise, tab'-ı şâirâne ve üslûb-ı vezirâneye muhtaç idi; binaenaleyh maarif-i edebiye-i islâmiyede cümlelerin müsellemi ve vaktin Sadr-ı âzam'ı olan fehâmetlû, devletlû Yusuf Kâmil Paşa hazretleri bunun Lisan-ı osmani'ye nakline muvaffak olmuştu.” (Şinasi, 1960, s. 51).

Çünkü kitap o kadar değerlidir ki onu şairlere yaraşır yaradılış ve vezirlere yakışan bir üslûpla ancak Yusuf Kâmil Paşa tercüme edebilir. Şinasi ve Yusuf Kâmil Paşa arasında bu eser bağlamında karşılıklı bir iletişim olduğu da dikkati çekmektedir.

“Yusuf Kâmil Paşa'nın çeviriyi yaptığı yıl yayınlanan Şinasi'nin Tercüme-i Manzume'si içinde de *Telemak*'ın birinci bölümünden şiir halinde çevrilen,

Nâ-sezâdır şeref ü hikmette bir merd-i civân

K'ide beyhûde heves ziynete mânend-i zenân

Şeref ol kalbe revâdır ki bu âlem içre

Mihnete sabr eyle zevki ede pâ-mâl hemân

dizeleri yer alır. Kayahan Özgül, Fenelon'u Yusuf Kâmil Paşa'ya muhtemelen Şinasi'nin tanıttığını, çünkü Tercüme-i Manzume'nin Yusuf Kâmil Paşa'nın koruyuculuğunda yayımlandığını bildirir.” (Gökâl Alpaslan, 2007, s. 4).

Telemak, devrin eğitim sisteminde bir ders kitabı olarak okutulmuş, hatta Yusuf Kâmil Paşa'nın tercümesi, döneminde iyi bir nesir örneği olarak derslerde işlenen konulardan birisi olmuştur (Gökâl Alpaslan, 2007, s. 5).

Şinasi'nin makalelerinde son olarak ele alacağımız başlık zanaat eğitimi konusudur. Bu konu hakkında tek yazı 1863 yılında Sultan Abdülaziz'in tahta çıkışının

¹³ Tam metin ve genel bilgi için ayrıca bakılabilir Yusuf Kâmil Paşa, 2007.

birinci yıldönümünde ve Ramazan ayının başında Sultan Ahmet Meydanı'nda açılan Osmanlı Sanayi Sergisi üzerine kaleme alınan makalede yer almaktadır. Bu serginin konusu güzel sanatlardan çok sanayi ve el sanatları üzerine açılmıştır. Avrupa ülkelerinde sanayi çok ilerlemiş olması nedeniyle medeniyet olarak da ileridedirler. Bu tarz sergilerde zanaatkârlar tarafından yapılan eşyalar sergilenir -yazar en çok mermer ve diğer taş ile ağaç eşyalar, keçe ve kumaş üzerinde durmuştur-. Sanatçıların tecrübeleri halk ve sanayicileri teşvik edecek, bu yolla sanayi gelişecek ve medenî bir millet olma yolunda hızla ilerlenecektir.

Sonuç olarak şunları diyebiliriz: Şinasi'nin yazıları çeşitli okuma biçimleri ve bakış açılarından yeniden değerlendirildiği zaman 19. yüzyıl Türk modernleşmesi üzerine önemli çıkarımlar elde edilebilir. Bu makalede onun yazıları sadece eğitim ve kültür konusu açısından irdelenmiştir. Şinasi devrinin eğitim meselelerine karşı duyarlı bir aydındır. Eğitimi veren kurumları, bu kurumlarda kimlerin hangi dersleri verdiğini takip eder ve yeniliklerden halkı haberdar etmeyi kendisine bir görev sayar. Eğitim derken 19. yüzyılda, iki türlü eğitim tarzı dikkatleri çeker. Birincisi geleneksel, geçmişten gelen eğitim sistemi ve bunun devamı. Şinasi'nin yazılarında bu tarz eğitim sistemi için olumlu ya da olumsuz biçimde herhangi bir açıklama ya da bilgi bulunmamaktadır. Buradan onun eski tarz eğitim sistemini görmediğini / görmek istemediği ya da bu konunun onun ilgisini çekmediğini söyleyebiliriz. Oysa bunun tam tersi kutupta kalan modern eğitim anlayışı Şinasi için değerlidir. Onun yaşadığı dönem içerisinde eğitim sistemlerinde bir düzenden, modernleşmenin sistemli bir şekilde eğitim sistemine geçtiğinden söz etmek olası değildir. Örneğin Darülfünun çeşitli nedenlerden dolayı zaman zaman açılır, kapanır ta ki II. Meşrutiyet döneminde sistemli bir yapıya kavuşabilir. Devir içindeki tüm bu gelgitler, değişmeler, uygulama eksiklikleri, alt yapı sorunları, öğretmen ve ders araç gereçlerinin eksikliği gibi pek çok mesele uzun yıllar halledilebilmiş değildir. Tüm bu olumsuzluklara rağmen Şinasi, modern eğitime geçişi olumlu, gelişmeleri yakından izler. Yazdıkları ile halkı bilgilendirerek onları, modern eğitim kurumları, hocaları ve dersleri bağlamında oluşmaya başlayan modern eğitimin içerisine aktif olarak sokar.

Tasvir-i Efkâr gazetesinde yazdığı önsöze “*Maarif kuvveti ile zihni açılmış milel-i mütemeddinenin...*” sözleriyle başlayan Şinasi, kendisine ölçü olarak medenî milletleri alır. Milletleri medenî kılan unsuru ise onların eğitim kuvveti ile geliştirdikleri düşünce sisteminde bulur. Akıl kendisini eğiteceği yolu arayıp sonunda ona ulaşacaktır. Eğitilmiş insan halka hizmet eder. Kanun ve şartlara bağlı bir devlet anlayışı benimser. Bu düşünceler 19. yüzyıl modernleşmesindeki ana izleklerden birisidir. Şinasi işte bu düşünceleri ile çevresindekileri etkiler ve kültürümüzdeki yenileşmenin mecrasını belirler.

Kaynakça

- Akıncı, G. (1966). Batıya yönelirken Şinasi. Ankara.
- Akün, Ö. F. (1961). Şinasi'nin bugüne kadar ele geçmeyen Fatin tezkiresi baskısı. Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi, XI, 67-98.
- Akyüz, K. (1982). Modern Türk edebiyatının ana çizgileri 1860-1923. Ankara: Mas Matbaacılık.
- Akyüz, Y. (1989). Türk eğitim tarihi (Başlangıçtan 1988'e). Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayınları.
- Binbaşıoğlu, C. (2009). Başlangıçtan günümüze Türk eğitim tarihi. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Ebüzziya, Z. (1997). Şinasi, H. Çelik (Haz.). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Emiroğlu, K. (2002). Gündelik hayatımızın tarihi. Ankara: Dost Kitabevi.
- Enginün, İ. (2006). Yeni Türk edebiyatı Tanzimat'tan Cumhuriyet'e (1839-1923). İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Faroqi, S. (2002). Osmanlı kültürü ve gündelik yaşam (E. Kılıç, Çev.). İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Gökalp Alpaslan, G. (2007). Metinlerarası ilişkiler ve Gılgamış destanının çağdaş yorumları. İstanbul: Multilingual Yayınları.
- İhsanoğlu, E. (1987). 19. Yüzyıl başında kültür hayatı ve Beşiktaş Cemiyet-i İlmiyyesi. Belleten, 200 (Ağustos), 804-828.
- Kaplan, M. (1985). Yeni aydın tipi: Büyük Reşit Paşa ve Şinasi, Türk edebiyatı üzerine araştırmalar 3.Tip tahlilleri. İstanbul: Dergâh Yayınları, 167-176.
- Kaplan, M., Enginün, İ ve Emil, B. (1974). Yeni Türk edebiyatı antolojisi I (1839-1865). İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi matbaası.
- Lewis, B. (1998). Modern Türkiye'nin doğuşu (M. Kıratlı Çev.). Ankara: TTK Basımevi.
- Mermutlu, B. (2003). Sosyal düşünce tarihimizde Şinasi. İstanbul: Kaknüs yayıncılık.
- Önberk, N. (2007). Şinasi'nin makalelerine hürriyet kavramı açısından bir yaklaşım. N. Önberk (Ed.) *Yeni Türk Edebiyatı Araştırmaları Sempozyumu I* içinde (ss. 285-296). Ankara: Bizim Büro.
- Özgül, K. M. (1996a). *Yusuf Kâmil Paşa'nın Tercüme-i Telemak'ı*. Nar, 8 (Mart-Nisan), 113-129.
- Özgül, K. M. (1996b). *Yusuf Kâmil Paşa'nın Tercüme-i Telemak'ı*. Nar, 9 (Mayıs-Haziran), 65-130.
- Parlatır İ. (2004). Şinasi. Ankara: Akçağ Yayınları, 1.baskı.
- Parlatır, İ. ve Çetin, N. (2005). Şinasi bütün eserleri. Ankara: Ekin Kitabevi.
- Sakaoğlu, N. (2003). Osmanlı'dan günümüze eğitim tarihi. İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Şinasi (1960). Makaleler I. F. A. Tansel (Haz.). Ankara: Dün-Bugün Yayınevi.
- Tanpınar, A. H. (1982). 19. Asır Türk edebiyatı tarihi. İstanbul: Çağlayan Kitabevi.
- Tansel, F. A. (1960). Hususi ilk gazetemiz Tercüman-ı Ahval ve Şinasi'nin çalışmaları. Makaleler IV. Ankara: Dün-Bugün yayınevi.

Yalçın, S. D. (1998). XIX. Yüzyıl Türk edebiyatında popüler roman. Yayınlanmamış doktora tezi. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Yusuf Kâmil Paşa (2007). Tercüme-i Telemak. G. Gökalp Alpaslan (Haz.). Ankara: Öncü Kitap. Darülfünun. 17 Mart 2010 tarihinde <http://tr.wikipedia.org/> adresinden erişildi.

Darüşşafaka. 18 Mart 2010 tarihinde <http://tr.wikipedia.org/wiki/> adresinden erişildi.